

Гуторов Андрій Олександрович,
доктор економічних наук, професор, член-
кореспондент НААН, головний науковий
співробітник відділу організації
менеджменту, публічного управління та
адміністрування, ННЦ «Інститут аграрної
економіки»

Пугачов Микола Іванович,
доктор економічних наук, професор,
академік НААН, заступник директора з
наукової роботи, ННЦ «Інститут аграрної
економіки»

Hutorov Andrii,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Corresponding Member of the NAAS,
Chief Researcher of Organization Management
and Public Administration Department,
NSC "Institute of Agrarian Economics"
<http://orcid.org/0000-0002-6881-4911>

Pugachov Mykola,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of the NAAS of Ukraine,
Deputy Director for Academic Affairs,
NSC "Institute of Agrarian Economics"
<https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

**ВИРОБНИЧА ТИПІЗАЦІЯ СКОТАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ЇХНЬОЮ РЕЗИЛЬЄНТНІСТЮ**
**PRODUCTION TYPIZATION OF CATTLE-BREEDING FARMS IN THE SYSTEM OF THEIR
RESILIENCE MANAGEMENT**

Гуторов А. О., Пугачов М. І. Виробнича
типізація скотарських підприємств у системі
управління їхньою резильєнтністю.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 74 – 81.

Hutorov A., Pugachov M. Production typization
of cattle-breeding farms in the system of their
resilience management. *Ukrainian Journal of
Applied Economics and Technology*. 2023.
Volume 8. № 4, pp. 74 – 81.

Визначено, що в сучасному турбулентному світі ідеологія підприємництва на основі максимізації прибутку поступово замінюється на підвищення резильєнтності як здатності економічного агента ефективно управляти ризиками, бути стійким до екзогенних і ендогенних шоків, підтримуючи життєздатність всієї системи господарювання. З появою теорії резильєнтності, її розповсюдженням на агроекономічні й сільськогосподарські біологічні системи виникла потреба оцінювання рівня резильєнтності сільськогосподарських товаровиробників з метою коригування як стратегій їхнього розвитку, так і аграрної політики держави. Слід зазначити, що донині немає усталеної чи затвердженої на якомусь рівні методики таких оцінювальних процедур. Водночас дослідження резильєнтності сільськогосподарських підприємств потребує формування однорідних сукупностей господарств, відповідних статистичних вибірок. Найбільш прийнятним критерієм водночас є напрям спеціалізації, який визначається на підставі затвердженої на рівні Євростату методології. Метою цієї статті є дослідження теоретико-методичних засад виробничої типізації скотарських підприємств у системі управління їхньою резильєнтністю. Детерміновано місце виробничої типізації сільськогосподарських товаровиробників в системі управління резильєнтністю. Показано, що виробничий тип сільськогосподарських товаровиробників є об'єктивною реальністю. Водночас він динамічно змінюється, удосконалюється у міру розвитку продуктивних сил і змін умов господарювання, коригується внаслідок управління резильєнтністю. Підтверджено, що в основу проведення виробничої типізації мають бути покладені принципи точності й об'єктивності, а також принципи врахування інтересів суспільства, держави та всіх зацікавлених сторін агробізнесу. У такому разі виробничий тип і напрям спеціалізації, а також економічний клас підприємства й величини нормативних обсягів виробництва стають не лише дескрипторами господарства, а й базовими чинниками потенціалу його резильєнтності. Систематизовано методичні й нормативні засади до визначення виробничих типів скотарських підприємств за методологією FADN.
Ключові слова: резильєнтність, управління ризиками, скотарські підприємства, виробнича типізація, спеціалізація, статистика FADN.

We have determined that in today's turbulent world, entrepreneurship based on profit maximization is gradually being replaced by increasing resilience as the ability of an economic agent to effectively manage risks, resist exogenous and endogenous shocks, and maintain the viability of the economic system. With the emergence of resilience theory and its extension to agro-economic and agricultural biological systems, there is a need to evaluate the resilience level of farmers to adjust both their development strategies and the state's agrarian policy. It should be noted that, to date, there has yet to be a standardized or officially approved methodology for such assessment procedures. At the same time, studying the resilience of farms requires the formation of homogeneous sets of farms and appropriate statistical samples. The most acceptable criterion is the direction of specialization, which is determined based on the methodology approved by Eurostat. This article aims to study the theoretical and methodological framework for the production typization of cattle-breeding farms in the system of their resilience managing. The place of production typization of agricultural producers in the resilience management system has been determined. We have shown that the production type of agricultural producers is an objective reality. At the same time, it is dynamically changing, improving with the development of productive forces and changes in economic conditions, and is adjusted due to resilience management. It has been confirmed that the basis of production typization should be the principles of accuracy and objectivity and the principles of considering the interests of society, the state, and all stakeholders

in agribusiness. In this case, the production type, specialization direction, the economic class of the enterprise, and the value of standard output become not only descriptors of the enterprise but also fundamental factors of its resilience potential. The methodological and regulatory framework for determining the production types of cattle-breeding farms according to the FADN methodology has been systematized.

Keywords: resilience, risk management, cattle-breeding farms, production typization, specialization, FADN statistics.

Вступ

У сучасному турбулентному світі ідеологія підприємництва на основі максимізації прибутку поступово замінюється на підвищення резильєнтності як здатності економічного агента ефективно управляти ризиками, бути стійким до екзогенних і ендогенних шоків, підтримуючи життєздатність всієї системи господарювання.

З появою теорії резильєнтності, її розповсюдженням на агроекономічні й сільськогосподарські біологічні системи виникла потреба оцінювання рівня резильєнтності сільськогосподарських товаровиробників з метою коригування як стратегій їхнього розвитку, так і аграрної політики держави. Слід зазначити, що донині немає усталеної чи затвердженої на якомусь рівні методики таких оцінювальних процедур. Водночас дослідження резильєнтності сільськогосподарських підприємств потребує формування однорідних сукупностей господарств, відповідних статистичних вибірок. Найбільш прийнятним критерієм водночас є напрям спеціалізації, який визначається на підставі затвердженої на рівні Євростату методології. Дослідження провідних європейських учених у цій сфері свідчать, що саме виробничий тип сільгосптоваровиробника [1, с. 124] і чинники, які його обумовлюють, є основою потенціалу резильєнтності та стратегій управління нею [2, 3, 4, 5].

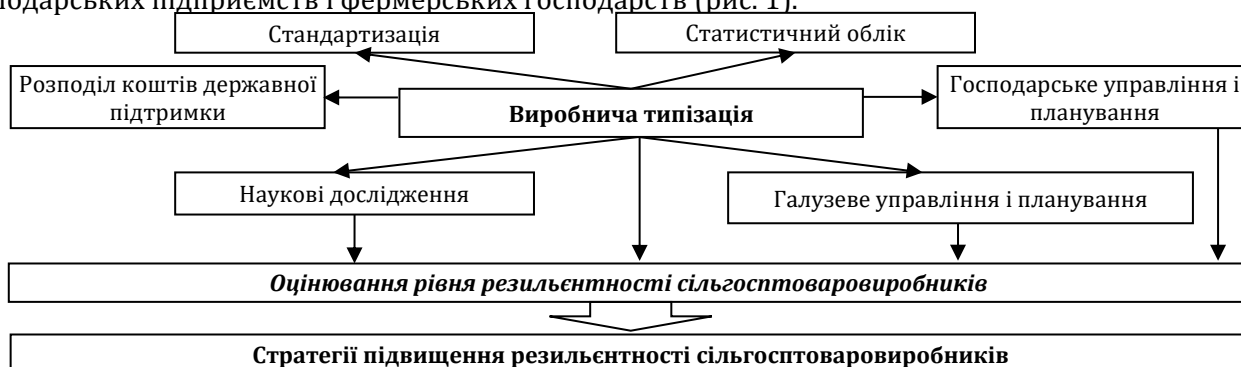
Виробнича типізація сільгосптоваровиробників не є новою в економічній науці. У різні часи її досліджували В. Амбросов, М. Браславець, П. Веденічев, І. Жадан, П. Канінський, М. Лобас, В. Месель-Веселяк, М. Овчаренко, О. Онищенко, І. Романенко, О. Сторожук та багато ін. Адаптація методології типологізації Євростату і FADN до умов України були предметом дослідження А. Гуророва, М. Газуди, Ю. Лупенка, В. Олянич, О. Прокопенка, І. Свиноуса. Попри ґрунтовні здобутки вчених, потребують систематизації й поглиблення теоретико-методичні засади виробничої типізації скотарських підприємств у системі управління їхньою резильєнтністю за методологією FADN.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад виробничої типізації скотарських підприємств у системі управління їхньою резильєнтністю.

Виклад основного матеріалу дослідження

Виробнича типізація сільськогосподарських товаровиробників в Україні є не виключно технічним завданням статистики сільського господарства в контексті її поступу до європейських норм. Проведення виробничої типізації потребує узгоджених дій Державної служби статистики України, аграрної науки та виробництва, а одержані у результаті цього матеріали становитимуть базис для низки суспільно-економічних процесів. Зокрема, вона є однією з базових передумов ефективного стратегічного управління резильєнтністю сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств (рис. 1).

Рис. 1. Місце виробничої типізації сільськогосподарських товаровиробників у системі управління резильєнтністю

Джерело: побудували автори.

Нині в Європейському Союзі питання проведення типізації сільськогосподарських товаровиробників урегульовані низкою нормативно-правових актів і роз'яснень:

1. Постанова Ради ЄС «Про встановлення мережі для збору даних звітності про доходи і

господарські операції сільськогосподарських підприємств у Європейському співтоваристві» від 30.11.2009 №1217/2009 зі змінами і доповненнями [6].

2. Делегований Регламент Комісії ЄС «Про доповнення Постанови Ради ЄС №1217/2009 про встановлення мережі для збору даних звітності про доходи і господарські операції сільськогосподарських підприємств у Європейському Союзі» від 01.08.2014 №1198/2014 [7].

3. Виконавче Провадження Ради ЄС «Про встановлення регламентів щодо застосування норм Постанови Ради ЄС №1217/2009 про встановлення мережі для збору даних звітності про доходи і господарські операції сільськогосподарських підприємств у Європейському Союзі» від 03.02.2015 р. № 2015/220 [8].

4. Типологічний довідник Комітету з питань мережі облікових даних сільськогосподарських підприємств (документ RI/CC 1500, 5 видання) [9].

5. Інші нормативні документи Статистичного бюро Європейського Союзу, що стосуються структурних обстежень сільгоспідприємств.

На рівні Держстату України це питання врегульоване Методологічними положеннями з типологізації виробників продукції сільського господарства (наказ Державної служби статистики України від 21.12.2017 №332).

Сільськогосподарські товаровиробники мають бути класифіковані на підставі єдиної на всій території ЄС та країн-членів методики. Відповідна типологія стосується виробничих типів, класів за економічним розміром господарств та оцінювання інших дохідних видів діяльності сільгоспідприємства, крім сільськогосподарської. Результати типізації використовують для економічного і статистичного аналізу у процесі порівняння стану розвитку сільського господарства в ЄС, під час коригування Спільної аграрної політики, оцінювання стресостійкості фермерських господарств тощо.

В основу типізації сільгосптоваровиробників покладені принципи простоти застосування, гармонізації національних стандартів до єдиних вимог Євростату і порівнянності даних у часі як між регіонами окремих країн-членів ЄС, так і між самими країнами. Об'єктивно типологія базується не на фінансових, а на натуральних результатах діяльності окремих господарств і на усереднених у часі й за регіонами вартісних показниках нормативного обсягу виробництва продукції.

Нормативний обсяг виробництва (випуску) продукції є грошовим вираженням валової продукції сільського господарства певного виду в цінах «франко-підприємство», отриманої за нормальних умов господарювання в середньому по регіону. Він складається з основної та побічної продукції, що була виробничо спожита на підприємстві, реалізована за межі господарства, та зі зміни в запасах. Однак у ньому не враховано прямих дотацій і субсидій, що їх отримав товаровиробник, сплачених податків на продукцію, зокрема й ПДВ, а також страхових відшкодувань на користь сільгоспідприємства.

Ціна «франко-підприємство» вказує на умову поставки – до воріт підприємства – та означає ціну виробника без урахування маркетингових витрат і витрат на збут. Якщо в цьому регіоні сільгосппродукція не може бути реалізована без пакування, то ціну «франко-підприємство» розраховують для запакованої продукції.

Нормативний обсяг виробництва продукції розраховують за виробничий період, що становить 12 місяців. Виробничим періодом є календарний рік або 12 місяців сільськогосподарського виробництва. Для продукції рослинництва та тваринництва, період виробництва якої менше або більше ніж 12 місяців, нормативний обсяг виробництва відповідає приросту продукції за 12 місяців.

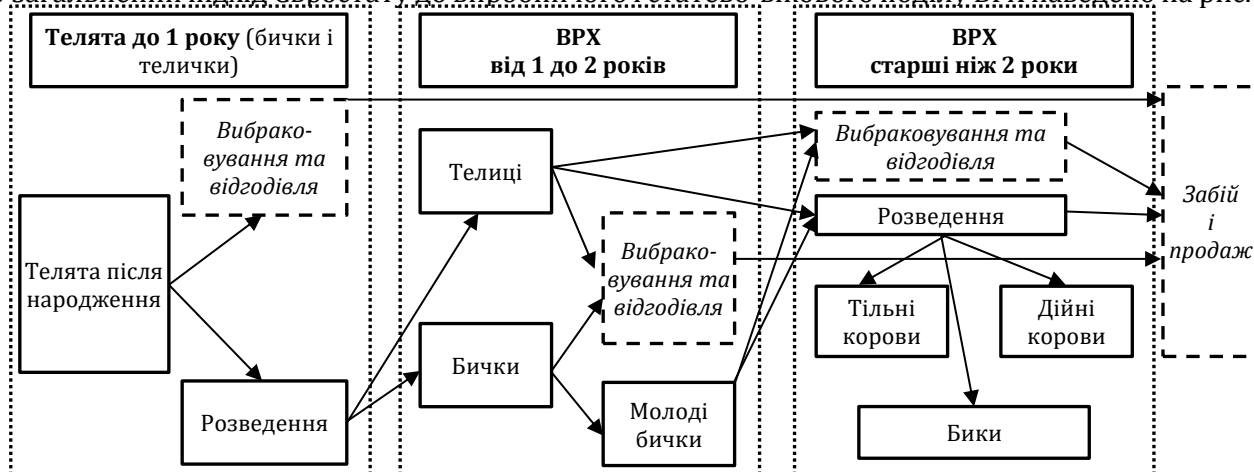
Нормативний обсяг виробництва продукції рослинництва обчислюють з розрахунку на 1 га відповідної площі сільськогосподарських культур, а у грибарстві – на 100 м², враховуючи річну кількість разів збирання грибів. У тваринництві і звірівництві базою для розрахунків є 1 гол. худоби чи звірів певного виду, у птахівництві – 100 гол. птиці, у бджоларстві – 1 бджолосім'я.

Нормативний обсяг виробництва (випуску) продукції розраховують на регіональному рівні в середньому за п'ять років для нівелювання впливу змін економічної кон'юнктури, обчислюючи у євро і округлюючи до найближчих 5 євро. Якщо розрахунки здійснюють у національній валюті, одержані значення підлягають обов'язковому перерахунку в євро за середніми річними курсами валюти, що встановив національний банк певної країни.

У тваринництві поряд з основною продукцією виробляють побічну і супутню, які також мають бути враховані під час розрахунку нормативних обсягів виробництва. Слід мати на увазі, що гній у цих цілях не є побічною продукцією і його не враховують. Основною продукцією є

приріст живої маси певної статеві-вікової групи, який визначають як різницю між масою під час переведення до цієї статеві-вікової групи і масою під час вибуття з неї (*вартість відтворення*). Середні ціни реалізації до того ж потрібно встановлювати відповідно до статеві-вікової групи тварин. Наприклад, визначаючи вартість дійних корів 2023 р. слід враховувати вартість тільних телиць і корів 2023 р. для запобігання впливу інфляційних процесів і змін ринкової кон'юнктури. У тих галузях тваринництва, де виробничий період більше або менше ніж 12 місяців, нормативні обсяги виробництва розраховують на 12-місячний строк з урахуванням відповідних перерахунків і коефіцієнтів. Якщо статистичних цін на певний вид продукції тваринництва немає, можна використовувати ринкові ціни на живих або забитих тварин з урахуванням маркетингових і збутових витрат.

Так, у скотарстві готовою продукцією для розрахунку її нормативного випуску є приріст лише тієї худоби певної статеві-вікової групи, цикл виробництва для якої завершився з урахуванням конкретного виробничого типу сільськогосподарського підприємства. Узагальнений підхід Євростату до виробничого і статеві-вікового поділу ВРХ наведено на рис. 2.

Рис. 2. Концептуальна схема виробничого і статеві-вікового поділу ВРХ за методологією Євростату в цілях виробничої типізації сільгоспідприємств

Джерело: узагальнили автори на основі [9, с. 38].

Примітка. Курсивом і пунктиром виділені групи тварин із завершеним виробничим періодом. Вибракування складається із забою та реалізації третім особам. Падежу худоби на схемі не враховано.

Тому під час розрахунку нормативних обсягів виробництва слід урахувати тривалість виробничих періодів і питому вагу тварин у загальній чисельності певної статеві-вікової групи, для яких виробничий цикл вже завершено. Породний склад ВРХ і відповідний поділ за виробничими напрямками (м'ясний, молочний, м'ясо-молочний, молочно-м'ясний), крім корів (тільні та фуражні), не враховують; буйволів обліковують разом з биками. Таким чином, нормативний обсяг виробництва з розрахунку на одну голову ВРХ (крім корів) є середньозваженою величиною між валовим виробництвом молока і приростом живої маси на вирощуванні, відгодівлі й нагулі.

У нормативні обсяги виробництва продукції тваринництва входить уся супутня й побічна продукція, крім гною, а також незавершене виробництво. До того ж великою проблемою є розрахунок обсягу супутньої і побічної продукції. Для цього необхідно мати середні фактичні або нормативні дані щодо термінів господарського використання окремих груп тварин і птиці, тривалості виробничих процесів, норм відтворення стада тощо.

Середній рівень загибелі та падежу худоби і птиці за основними групами тварин розраховують за фактичними даними, а під час обчислень за окремими статеві-віковими групами потрібно використовувати нормативи.

Відповідно до ВНТП АПК-01.05 «Скотарські підприємства (комплекси, ферми, малі ферми)» середня (нормальна) тривалість статеві-вікового циклу ВРХ становить 21 ± 7 діб, тільності корів – 285 ± 5 діб, лактації – 305 ± 60 діб [10, с. 18]. Корів осіменяють не пізніше ніж на 60 добу після отелення. Вибракуване поголів'я утримують протягом 2–3 місяців до забою або реалізації на м'ясопереробні підприємства.

На фермах з вирощування нетелей середня норма вибракування становить 12%, зокрема й у карантині – 3,5%. Її розподіл за віковими групами такий: від 3 до 6 місяців – 2,5%, від 6 до 14 місяців – 2%, від 14 до 20 місяців – 3%, від 20 до 24 місяців – 1%.

На фермах з вирощування й відгодівлі молодняку ВРХ середня норма вибракування становить 5%, зокрема й за віковими групами: від 15-20 днів до шести місяців – 3%, від 6 до 12 місяців – 1%, від 12 до 15 місяців – 0,5%, від 15 до 18 місяців – 0,5%.

Показники вибракування корів і ділового виходу телят зумовлені середнім річним удоєм молока від однієї фуражної корови, а під час розрахунку нормативних обсягів виробництва їх приймають на рівні, що наведений у табл. 1.

Таблиця 1. Норми вибракування корів і ділового виходу телят [10, с. 111]

Показник	Середній річний удій молока від однієї корови, кг									
	3500	4000	4500	5000	5500	6000	6500	7000	7500	8000
Норма вибракування корів на рік, %	20-21	21-23	22-24	23-25	27-30	28-31	29-32	30-33	31-34	32-35
Діловий вихід телят від 100 корів, гол.	95-94	94-93	93-91	91	90	89	88	87	86	85

Нормативний обсяг виробництва продукції для телят усіх статевих груп віком до одного року є середньозваженою величиною між вартістю вибракуваних телят і телят, що були залишені для подальшого розведення:

$$SO_T = \frac{VЗДР \cdot ЧЗТ \cdot ВК_{ЗТ} + ВТПР \cdot ЧТПР \cdot ВК_{ТПР}}{ЧТ}, \quad (1)$$

де SO_T – нормативний обсяг виробництва продукції для телят усіх статевих груп віком до одного року, євро/гол.; $VЗДР$ – вартість забитих телят у віці до одного року, розрахована за формулою (3), євро; $ВТПР$ – вартість телят, призначених для подальшого розведення, розрахована за формулою (16), євро; $ЧЗТ$ – чисельність забитих телят у віці до одного року, гол.; $ЧТПР$ – чисельність телят, призначених для подальшого розведення, гол.; $ВК_{ЗТ}$, $ВК_{ТПР}$ – вагові коефіцієнти для $ЧЗТ$ і $ЧТПР$ у структурі стада, частка одиниці; $ЧТ$ – чисельність телят, що підлягають оцінюванню, розрахована за формулою (4), гол.

Чисельність телят, що підлягають оцінюванню, розраховують так:

$$ЧТ = ЧК - ЧТБР, \quad (2)$$

де $ЧТ$ – чисельність телят, яких утримують окремо від підсисних корів і які підлягають нормуванню, гол.; $ЧК$ – загальна чисельність корів, незалежно від виробничого напрямку; $ЧТБР$ – чисельність телят у віці менше ніж один рік, гол.

Формулу розрахунку вартості забитих телят у віці до одного року запишемо так:

$$VЗДР = (VЗ_T - ВП_T) \cdot ЧЖТ, \quad (3)$$

де $VЗ_T$ – вартість телят під час забою, євро/гол.; $ВП_T$ – вартість телят під час придбання (відновлювальна вартість), євро/гол.; $ЧЖТ$ – чисельність живих телят, народжених протягом року, гол.

Вартість телят, призначених для дальшого розведення, розраховують за формулою:

$$ВТПР = \frac{(ЧТМ \cdot Ц - ВП) \cdot ПВ}{ТВЦ}, \quad (4)$$

де $ЧТМ$ – чисельність молодих бичків і волів, телиць, призначених для розведення і вибракування (див. рис. 2), гол.; $Ц$ – ціна «франко-підприємство», євро/гол.; $ВП$ – сукупна вартість телят під час придбання (відновлювальна вартість), євро; $ПВ$ – питома вага у структурі стада, частка одиниці; $ТВЦ$ – тривалість виробничого циклу, років.

Нормативний обсяг виробництва для корів усіх видів є середньозваженою величиною вартості молока й телят віком до одного року (що утримують в господарстві), яку розраховують за формулою:

$$SO_K = C_{МОЛ} \cdot УМ + SO_T \cdot ВП \cdot (1 - РСТ) + \frac{VЗДР \cdot ЧЗТ \cdot К_{ЗТ} - ВТПР \cdot ЧТ \cdot К_T}{ЧК} + C_M \cdot ВМ \cdot ТВ_K \cdot К_K, \quad (5)$$

де SO_K – нормативний обсяг виробництва продукції для корів усіх видів, євро/гол.; $C_{МОЛ}$ – ціна кондиційного молока «франко-підприємство», євро/кг; $УМ$ – середній річний удій молока від однієї корови, кг/гол.; $ВП$ – вихід приплоду ділових телят з розрахунку на одну тільну корову, гол./гол.; $РСТ$ – коефіцієнт смертності телят після народження; $ЧТ$ – чисельність телиць усіх видів, гол.; $ЧК$ – чисельність корів усіх видів, гол.; C_M – ціна м'яса ВРХ «франко-підприємство», євро/кг; $ВМ$ – вихід м'яса з однієї забитої корови, кг/гол.; $ТВ_K$ – тривалість періоду виробничого використання корів усіх видів, років; $К_{ЗТ}$, $К_T$, $К_K$ – коефіцієнти відтворення стада забитих телят, телиць і корів усіх видів, відповідно.

Якщо коефіцієнти відтворення стада забитих телят, телиць і корів невідомі, їх можна замінити на відношення одиниці до середньої кількості лактацій фуражних корів за період їхнього господарського використання.

Ціну реалізації молока приймають на середньому рівні в регіоні на молоко нормальної якості, без відрахунку маркетингових і збутових витрат, а також штрафів за недотримання стандартів якості. Вартості продуктів молокоперероблення до уваги не беруть. У тих регіонах, де поширена практика реалізації молодняку ВРХ у віці 15–20 днів, його вартість не враховують у

нормативному обсязі виробництва для корів. Вартість м'яса ВРХ оцінюють за цінами для найнижчих еталонних категорій м'яса.

Якщо відомі ринкові ціни реалізації телиць або нетелей, їм віддають перевагу проти розрахункових. Вартість живих телиць, зазвичай, вища за вартість вибракуваних, що слід враховувати під час коригування нормативних обсягів виробництва, тому що ця величина не може бути від'ємною.

Нормативні обсяги виробництва для інших груп ВРХ розраховують з урахуванням структури стада і середніх рівнів смертності. До того ж можливе застосування одного з трьох методів [9, с. 41]:

1. На основі середніх річних приростів живої маси:

$$SO_{IT} = (ЖМ_K - ЖМ_{IT}) \cdot Ц_{ЖМ}, \quad (6)$$

де SO_{IT} – нормативний обсяг виробництва продукції для інших груп ВРХ, євро/гол.; $ЖМ_{IT}$, $ЖМ_K$ – середня маса однієї голови худоби на початок і кінець року, відповідно, кг/гол.; $Ц_{ЖМ}$ – вартість приросту «франко-підприємство», євро/кг.

2. На основі життєвого циклу тварин:

$$SO_{IT} = \frac{BZ_{IT} - BH_{IT}}{TB_{IT}}, \quad (7)$$

де BZ_{IT} , BH_{IT} – середня нормативна вартість однієї голови худоби із завершеним циклом виробництва під час забою та під час народження (придбання), відповідно, євро/гол.; TB_{IT} – тривалість періоду виробничого використання худоби, років.

3. На основі даних відгодівельного періоду (у перерахунку на річний):

$$SO_{IT} = \frac{(BZ_{IT} - BB_{IT}) \cdot 365}{ТВ_{IT}}, \quad (8)$$

де BZ_{IT} , BB_{IT} – середня нормативна вартість однієї голови худоби із завершеним циклом виробництва під час забою та під час відлучення від підсисної корови, відповідно, євро/гол.; $ТВ_{IT}$ – тривалість відгодівельного періоду, днів.

Останній метод застосовують лише в регіонах, які спеціалізуються на вирощуванні й відгодівлі молодняку ВРХ. До того ж обов'язковим є експертний контроль за дотриманням вимоги невід'ємності отриманих значень нормативних обсягів виробництва.

Нормативні обсяги виробництва інших видів продукції сільгоспідприємств розраховують за усталеною методикою [9; 11].

Сума добутків середніх нормативних обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (у євро) і відповідних площ сільгоспкультур і поголів'я худоби та птиці є економічним розміром конкретного сільськогосподарського товаровиробника (9). Тобто він відповідає потенційному обсягу виробництва валової продукції, яку можна отримати завдяки наявним земельним і біологічним ресурсам.

$$ES = \sum_{i=1}^n S_i SO_i^{CP} + \sum_{j=1}^m L_j SO_j^{LF}, \quad (9)$$

де ES – економічний розмір сільськогосподарського підприємства, євро; S_i – посівна площа i -ї сільськогосподарської культури, га (або 100 м² у грибарстві), $i = 1, \dots, n$; L_j – поголів'я j -го виду худоби, гол. (або 100 гол. птиці), $j = 1, \dots, m$; SO_i^{CP} – нормативний обсяг виробництва i -го виду продукції рослинництва, євро/га (або євро/100 м²), $i = 1, \dots, n$; SO_j^{LF} – нормативний обсяг виробництва j -го виду продукції тваринництва, євро/гол. (або на 100 гол. у птахівництві), $j = 1, \dots, m$; n , m – відповідно кількість видів продукції рослинництва і тваринництва, що виробляють на сільгоспідприємстві.

На основі даних економічного розміру сільськогосподарського підприємства визначають його виробничий тип і економічний клас.

Виробничий тип сільськогосподарського підприємства у нормативних документах Єврокомісія визначила як виробничу систему господарювання, що характеризується за часткою певних галузей у загальному нормованому обсязі виробництва (економічному розмірі) господарства.

Система виробничих типів Євростату є ієрархічною та складається з трьох рівнів: основного виробничого типу, провідного виробничого напрямку і напрямку спеціалізації. Кожен з цих рівнів має нумерацію, кількість розрядів якої зростає у міру поглиблення спеціалізації. Загалом у системі виробничих типів сільськогосподарських підприємств налічують 8 основних виробничих типів, 21 провідний виробничий напрям і 61 напрям спеціалізації. Дев'ятий тип господарства – це група так званих некласифікованих підприємств, економічний розмір яких на момент проведення типізації дорівнює нулю (наприклад, присадибні нетоварні городи).

У результаті класифікаційних процедур у цілях оцінювання рівня резильєнтності молочнотоварної й інші скотарські сільгосптоваровиробники поділяються на 3 загальних виробничих типи, що охоплюють 7 провідних виробничих напрямів і 13 напрямів спеціалізації (табл. 2), з яких до виробників молока належать господарства 6 напрямів спеціалізації.

Таблиця 2. Виробничі типи скотарських сільськогосподарських підприємств і методика їхнього визначення [8; 11, 147-151]

Основний (загальний) виробничий тип	Провідний виробничий напрям	Напрямок спеціалізації	Короткий опис класифікаційної процедури
Спеціалізоване випасне тваринництво	Спеціалізоване молочне скотарство	Спеціалізоване молочне скотарство	SO дійних корів > 3/4 від загального SO випасної худоби; SO випасного тваринництва > 1/10 від загального SO тваринництва
	Спеціалізоване м'ясне скотарство	Спеціалізоване м'ясне скотарство (вирощування і відгодівля ВРХ)	SO поголів'я ВРХ > 2/3 від загального SO випасної худоби; SO дійних корів ≤ 1/10 від загального SO випасної худоби; SO випасного тваринництва > 1/10 від загального SO тваринництва
	Змішане скотарство молочного і м'ясного напрямів	Змішане скотарство молочного і м'ясного напрямів	SO поголів'я ВРХ > 2/3 від загального SO випасної худоби; SO дійних корів > 1/10 від загального SO випасної худоби; SO випасного тваринництва > 1/10 від загального SO тваринництва; підприємство не входить до групи «спеціалізоване молочне скотарство»
Змішане тваринництво	Змішане, переважно випасне тваринництво	Змішане скотарство, переважно молочне	SO молочної худоби > 1/3 від загального SO випасної худоби; SO дійних корів > 1/2 від загального SO молочної худоби
		Змішане, переважно випасне тваринництво немолочного типу	Підприємство відповідає умовам цього виробничого напрямку, проте не входить до групи «змішане скотарство, переважно молочне»
Змішане тваринництво на концентрованих кормах	Змішане, переважно тваринництво на концентрованих кормах	Змішане тваринництво на концентрованих кормах і молочне скотарство	Молочна худоба > 1/3 від загального поголів'я випасної худоби; SO тваринництва на концентрованих кормах > 1/3 від загального SO тваринництва; SO дійних корів > 1/2 від загального SO молочної худоби
		Змішане тваринництво на концентрованих кормах і випасне тваринництво немолочного типу	Підприємство відповідає умовам цього виробничого напрямку, проте не входить до групи «змішане тваринництво на концентрованих кормах і молочне скотарство»
		Рільництво і молочне скотарство	SO молочної худоби > 1/3 від загального SO випасної худоби; SO дійних корів > 1/2 від загального SO молочної худоби; SO молочного скотарства < SO рослинництва
		Молочне скотарство і рільництво	SO молочної худоби > 1/3 від загального SO випасної худоби; SO дійних корів > 1/2 від загального SO молочної худоби; SO молочного скотарства ≥ SO рослинництва
Змішане рослинництво і тваринництво	Змішане рільництво і тваринництво на концентрованих кормах	Рільництво і випасне тваринництво немолочного типу	SO рослинництва > SO тваринництва; підприємство не входить до групи «рільництво і молочне скотарство»
		Випасне тваринництво немолочного типу і рільництво	Підприємство відповідає умовам цього виробничого напрямку, проте не входить до попередніх груп
		Рільництво і тваринництво на концентрованих кормах	SO рослинництва > 1/3; SO тваринництва на концентрованих кормах > 1/3
	Змішане рослинництво і тваринництво	Вирощування багаторічних насаджень і випасне тваринництво	SO багаторічних насаджень > 1/3; SO тваринництва > 1/3

Висновки та перспективи подальших розвідок

Виробничий тип сільськогосподарських товаровиробників є об'єктивною реальністю, але не статичною величиною. Він динамічно змінюється, удосконалюється у міру розвитку продуктивних сил і змін умов господарювання, коригується внаслідок управління резильєнтністю. Своєю чергою, виробничі типи поділяють на виробничі напрями й напрями спеціалізації, які різняться між собою за другорядними ознаками – мають менш істотні відмінності щодо природних і економічних умов господарювання (мікроклімат, рельєф місцевості, водний режим ґрунту, місця розташування у мікроронах, віддаленість від ринків збуту готової продукції і т. ін.).

В основу проведення виробничої типізації мають бути покладені принципи точності й об'єктивності, а також принципи врахування інтересів суспільства, держави та всіх зацікавлених

сторін агробізнесу. У такому разі виробничий тип і напрям спеціалізації, а також економічний клас підприємства й величини нормативних обсягів виробництва стають не лише дескрипторами господарства, а й базовими чинниками потенціалу його резильєнтності.

Перспективами подальших розвідок є проведення квантитативного аналізу впливу параметрів виробничого типу на рівень резильєнтності скотарських підприємств.

Список літератури

1. Slijper T., Mey Y., Poortvliet P.M., Meuwissen M.P.M. Quantifying the Resilience of European Farms using FADN. *European Review of Agricultural Economics*. 2022. Vol. 49. Issue 1. Pp. 121–150.
2. Spiegel A., Slijper T., Mey Y., Meuwissen M.P.M., etc. Resilience Capacities as Perceived by European Farmers. *Agricultural Systems*. 2021. Vol. 193. Article 103224. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2021.103224>.
3. Perrin A., Cristobal M.S., Milestad R., Martin G. Identification of Resilience Factors of Organic Dairy Cattle Farms. *Agricultural Systems*. 2020. Vol. 183. Article 102875. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2020.102875>.
4. Craddock-Henry N.A. Linking the Social, Economic, and Agroecological: A Resilience Framework for Dairy Farming. *Ecology and Society*. 2021. Vol. 26. No. 1. Article 3. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-12122-260103>.
5. Shadbolt N., Olubode-Awosola F., Rutsito B. Resilience in Dairy Farm Businesses; to 'bounce without breaking'. *Journal of Advances in Agriculture*. 2017. Vol. 7. No. 3. Pp. 1138–1150. DOI: <https://doi.org/10.24297/jaa.v7i3.6401>.
6. Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Community : Council Regulation (EC) No. 1217/2009 of 30 November 2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R1217>.
7. Supplementing Council Regulation (EC) No 1217/2009 Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Union : Commission Delegated Regulation (EU) No. 1198/2014 of 1 August 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014R1198>.
8. Laying down Rules for the Application of Council Regulation (EC) No 1217/2009 Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Union : Commission Implementing Regulation (EU) No. 2015/220 of 3 February 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015R0220>.
9. Typology Handbook: RI/CC 1500 rev. 5. Brussels: European Commission, 2020. 92 p. URL: https://app.fadn.hr/docs/RICC%201500%20rev%205%20Typology%20Handbook_EN.pdf.
10. Скотарські підприємства (комплекси, ферми, малі ферми): ВНТП АПК-01.05. [Чинні від 2006-01-01]. Київ: Мінагрополітики України, 2005. 111 с.
11. Лупенко Ю.О. Гуторов А.О. Виробнича типізація сільськогосподарських товаровиробників України. Харків: ТОВ «Смугаста типографія», 2016. 240 с.

References

1. Slijper, T., Mey, Y., Poortvliet, P.M., Meuwissen, M.P.M. (2022). "Quantifying the Resilience of European Farms using FADN". *European Review of Agricultural Economics*. No. 49(1). pp. 121–150. DOI: <https://doi.org/10.1093/erae/jbab042>.
2. Spiegel, A., Slijper, T., Mey, Y., Meuwissen, M.P.M., etc. (2021). "Resilience Capacities as Perceived by European Farmers". *Agricultural Systems*. No. 193. Article 103224. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2021.103224>.
3. Perrin, A., Cristobal, M.S., Milestad, R., Martin, G. (2020). "Identification of Resilience Factors of Organic Dairy Cattle Farms". *Agricultural Systems*. No. 183. Article 102875. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2020.102875>.
4. Craddock-Henry, N.A. (2021). "Linking the Social, Economic, and Agroecological: A Resilience Framework for Dairy Farming". *Ecology and Society*. No. 26(1). Article 3. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-12122-260103>.
5. Shadbolt, N., Olubode-Awosola, F., Rutsito, B. (2017). "Resilience in Dairy Farm Businesses; to 'bounce without breaking'". *Journal of Advances in Agriculture*. No. 7(3). pp. 1138–1150. DOI: <https://doi.org/10.24297/jaa.v7i3.6401>.
6. European Union Law. (2023). *Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Community : Council Regulation (EC) No. 1217/2009 of 30 November 2009*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R1217>.
7. European Union Law. (2014). *Supplementing Council Regulation (EC) No 1217/2009 Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Union : Commission Delegated Regulation (EU) No. 1198/2014 of 1 August 2014*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014R1198>.
8. European Union Law. (2023). *Laying down Rules for the Application of Council Regulation (EC) No 1217/2009 Setting up a Network for the Collection of Accountancy Data on the Incomes and Business Operation of Agricultural Holdings in the European Union : Commission Implementing Regulation (EU) No. 2015/220 of 3 February 2015*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015R0220>.
9. *Typology Handbook: RI/CC 1500 rev. 5*. (2020). Brussels: European Commission.
10. Мінагрополітики України. (2005). *Скотарські підприємства (комплекси, ферми, малі ферми): ВНТП АПК-01.05* [Livestock enterprises (complexes, farms, small farms): VNTP APK-01.05]. Kyiv: Мінагрополітики України.
11. Lupenko, Y.O., Hutorov, A.O. (2016). *Виробнича типізація сільськогосподарських товаровиробників України* [Production Typization of Agricultural Producers of Ukraine]. Kharkiv: "Smuhasta typhraphiia" LLC.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2023 р.